

DLA doktori értekezés tézisei

Németh András

A kezdet kezdetének zenéje. Bartók
stílusjegyeinek szerves fejlődése a
Mikrokozmosz I. füzetében

Témavezető: Déri Balázs, PhD

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődés-történeti
tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2023

A kutatás előzményei

Kutatásom legfőbb előzményének saját pedagógiai munkám tartom. Tanulmányaim befejezése óta foglalkozom gyermekek, kamaszok, olykor felnőttek tanításával, ennek köszönhetően naponta foglalkozom a Mikrokozmosz I. füzetének darabjaival. Az évek során alaposan megismertem és megszerettem e miniatűröket. A disszertáció írása kiváló lehetőséget adott arra, hogy a tanítás közben összegyűlt gondolataimat összefoglaljam.

A Mikrokozmosz nem tartozik a zeneirodalom kevésbé kutatott alkotásai közé. Több könyv, tanulmány és disszertáció is foglalkozik a sorozattal. Ezek azonban főként a nagyobb lélegzetű darabokra fókuszálnak, az első darabok esetében sokszor néhány soros leírásokra szorítkoznak. Úgy éreztem, hogy ezt a hiányt érdemes pótolni. Véleményem szerint e darabok fontos helyet foglalnak el Bartók életművében, a legsűrűbb, legtömörebb kifejezést – amelyet a népdalban annyira csodált – ezekben éri el. Disszertációmban nem foglalkozom a darabok keletkezéstörténetével. Ezzel

olyan kiváló munkák foglalkoznak, mint John Vinton *Toward a Chronology of the Mikrokosmos* című tanulmánya, Lampert Vera *Bartók Mikrokosmosának keletkezéstörténetéhez* című tanulmánya, vagy Nakahara Yusuke *Genesis and the 'Spirit' of Bartók's Mikrokosmosz* című disszertációja.

Források

Elsődleges forrásom Benjamin Suchoff *Guide to Bartók's Mikrokosmos* című könyve, amely tartalmazza Bartók saját, a Mikrokosmosz darabjaihoz kapcsolódó megjegyzéseit. Bartók kevés információt közölt saját műveiről. Ez a körülmény nagy jelentőséget kölcsönöz ennek a dokumentumnak. Ezenkívül fontos forrásaim Bartók saját zenéjéről, népzénéről, kortársakról szóló egyéb írásai. A legfontosabbak ezek közül harvardi előadásai. Ezekben vall legrészletesebben zenéjéről. Fontos forrásaim még más szerzők Mikrokosmoszról írt művei. Ezek közül a legfontosabbak Benjamin Suchoff, Jürgen Uhde, Hans Ulrich Engelmann és Frank Oszkár

művei. Nagy hatást tettek rám Lendvai Ernő, Somfai László, Vikárius László és Tallián Tibor munkái. Ezeknek eredményeit igyekeztem disszertációmba beépíteni.

Módszer

Disszertációmban elsősorban az analízis módszerével éltem. Bartók stílusának jellegzetességeit próbáltam megkeresni előbb a legelső unisono dallamokban, majd nyomon követni ezek szerves fejlődését a füzet későbbi darabjaiban. Bartók az I. füzet darabjait szigorú kötöttségeknek engedelmessé komponálta meg. Ezek a kötöttségek részben Varró Margit pedagógiai koncepciójából következnek. Bartók – Péter fián kívül – sohasem tanított kezdő gyermekeket zongorázni, így egy tapasztalt pedagógus segítségére volt szüksége. Választása a korszak híres pedagógusára, Varró Margitra esett. Bartók az ő, kezdők tanításához használt lépéseit követte a Mikrokozmosz írása közben. Az első darabok felelnek meg az első lépésnek. Itt a dallamok terjedelme mindössze

egy pentachord lehet, a két kéznek párhuzamosan kell mozognia. E szabályok rendkívül szűk teret engednek a zeneszerzői képzelet kibontakozásának. Ennek ellenére Bartók még tovább fokozza a szabályok szigorúságát. Az első darabokban a dallam csak szekund-lépésekben mozog. E további, a kottával épp ismerkedő gyermek dolgának megkönnyítése érdekében magára vett szigorítás következtében a zeneszerző mozgásteret végletesen leszűkül. A dallamvonal egy föl-le lépegető pentachorddá, vagy annak szeleteivé egyszerűsödik. Hogyan válik ebből a föl-le lépegető pentachordból hamisítatlan Bartók-mű? Erre a kérdésre keresem a választ disszertációmban.

Eredmények

Disszertációm legfontosabb következtetése, hogy már az első dallamokban is megtalálhatóak Bartók stílusának legjellemzőbb vonásai. Az első dallam olyan, mint egy sejt. Bartók zenéjének összejtje. Elemzéseimben nyomon követem, hogy ez a sejt hogyan fejlődik lépésről lépésre. Disszertáciomban reményeim szerint sikerül megmutatnom Bartók zeneszerzői invenciójának páratlan gazdagságát, amely a pedagógiai célból következő szigorú kötöttségek mellett is képes megnyilvánulni. Példákat mutatok arra, hogy Bartók milyen sokféle módon képes darabot formálni egy fel-le lépő pentachordból, hogy milyen sokféle variációját alkalmazza a négysoros népdal-szerkezetnek, vagy hogy hogyan alkot az egyszerű eszközökkel gyakran bonyolultabb, önhasonlóságon alapuló formákat. Sokan tartják a Mikrokozmosz I. füzetét száraznak. Remélem, hogy disszertációm elolvasása után megváltozik a véleményük.

Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek

A Mikrokozmosz I. füzetéhez elsősorban tanári tevékenységem kapcsolódik, de darabjait játszottam már koncerten is. Ha a Mikrokozmosz darabjaiból játszom válogatást rendszeresen beleteszem az I. füzet darabjait is.